

Торічний Вадим Олександрович,

к. психол. н.,

*докторант навчально-виробничо-наукового центру,
Національний університет цивільного захисту України,
м. Харків*

ORCID 0000-0003-3336-6386

УДК 351:342.57

doi: 10.34213/tp.19.02.31

ПРОБЛЕМА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто проблеми інформаційної безпеки в контексті розвитку інформаційного суспільства. Проаналізовано зміст і структуру інформаційної безпеки сучасних держав. Охарактеризовано об'єкти і суб'єкти інформаційних відносин у контексті забезпечення національної безпеки.

Ключові слова: інформаційне суспільство, зміст і структура інформаційної безпеки, інформаційно-комунікаційної потенціал.

Постановка проблеми. У сучасних умовах інформація являє собою без перебільшення один із найважливіших ресурсів розвитку цивілізації. У сучасному світі вона активно впливає на всі сфери життя як окремих суспільств і держав, так і всієї світової спільноти. Однак, як засвідчує досвід, інформація може використовуватися не лише на благо, але й на шкоду інтересам особистості, суспільства і держави.

Розвиток і поширення інформаційно-комунікаційних технологій, проникнення їх практично в усі сфери життєдіяльності людини, з одного боку, є важливим чинником світової інтеграції, соціального розвитку та економічного зростання. З іншого боку, будучи найсильнішим каталізатором інформаційного обміну, ці технології містять у собі й безліч як явних, так і прихованих загроз.

У зв'язку з цим надзвичайної важливості набувають питання забезпечення інформаційної безпеки, які, на наш погляд, є однією з найважливіших складників національної безпеки. Більш того, існує думка, що інформаційна безпека в сучасному постіндустріальному світі, де основним продуктом є саме інформація, яка і впливає на прийняття державою тактичних і стратегічних рішень у сфері державного управління, є основою національної безпеки.

Інформаційна сфера як сукупність інформації, засобів її виробництва, оброблення і зберігання, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, які здійснюють збирання, формування, розповсюдження й використання інформації, а також системи регулювання суспільних відносин, що виникають при цьому, будучи системотворчим фактором життя суспільства, активно впливає на стан державноуправлінського, економічного, оборонного та інших складників безпеки держав. З огляду на це національна безпека держав у сучасному світі істотно залежить від забезпечення інформаційної безпеки, і можемо навіть припустити, що з розвитком технічного прогресу ця залежність тільки зростатиме.

У той же час, незважаючи на значну увагу, яку приділяють дослідники проблем інформаційного суспільства обговоренню питань забезпечення інформаційної безпеки сучасного суспільства, формування й реалізації державної політики України в цій галузі, ціла низка аспектів наразі залишають-

ся мало розробленими, що значно ускладнює створення ефективної системи забезпечення інформаційної безпеки Української держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні десятиліття інформаційний аспект розвитку суспільства був об'єктом досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних авторів. Класичні праці західних дослідників Н. Вінера [1], М. Кастельє [2], Д. Тапскота [3] розкривають основні аспекти інформаційного суспільства. Суттєвий внесок у дослідження проблем, що стосуються інформаційних аспектів у розвитку суспільства, зробили такі науковці, як Д. Белл [4], Г. Хакен [5] та ін.

Глобальні питання інформаційного розвитку розглядалися у роботах таких вітчизняних дослідників, як А. Панарін, Г. Почепцов, С. Чукут, С. Луценко та ін. Водночас, на наш погляд, проблему інформаційної безпеки держави досліджено ще недостатньо.

Мета статті. З огляду на це метою нашого дослідження є здійснення державноуправлінського аналізу ролі інформаційної безпеки в розвитку інформаційного суспільства в умовах глобалізаційних викликів сучасності.

Виклад основного матеріалу. Зміст поняття “інформаційна безпека” як у науковій літературі, так і в нормативних державних документах трактується недостатньо чітко. На нашу думку, воно є на сьогодні результатом інтеграції змісту понять “національна безпека” та “безпека інформації”.

Під інформаційною безпекою, як правило, розуміють захищеність інформації та інфраструктури, що її підтримує, від випадкових або навмисних впливів природного або штучного характеру, які можуть завдати неприйнятної збитку суб'єктам інформаційних відносин, зокрема і власникам і користувачам інформації та інфраструктури, що її підтримує. Захист інформації – це комплекс заходів, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки. На нашу думку, адекватний з методологічної точки зору підхід до проблем інформаційної безпеки повинен починатися з виявлення суб'єктів інформаційних відносин та інтересів цих суб'єктів, пов'язаних із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Загрози інформаційній безпеці – це зворотний бік використання інформаційно-комунікаційних технологій. Трагування проблем, пов'язаних з інформаційною безпекою різних категорій суб'єктів державного управління, може мати відчутні відмінності. Спектр інтересів суб'єктів, пов'язаних із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, можна поділити на такі категорії: забезпечення доступності, цілісності й конфіденційності інформації та підтримка інфраструктури. Мета заходів у сфері інформаційної безпеки – захистити інтереси суб'єктів інформаційних відносин.

Інтереси ці різноманітні, але всі їх сконцентровано навколо трьох основних аспектів: доступність, цілісність і конфіденційність. У цьому контексті інформаційну безпеку можна трактувати і як відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного із заповіданням прямої або непрямої (зокрема і майнової чи фінансової) шкоди підприємству (фізичній особі), спричиненої порушенням конфіденційності, цілісності та доступності інформації.

За основними сферами прояву системне вираження інформаційної безпеки локалізується: а) у сфері функціонування органів державного управління (державна інформаційна безпека); б) у сфері громадянського суспільства (інформаційна безпека суспільства); в) у сфері інтересів особистості [6, с. 18]. Говорячи про зміст і структуру інформаційної безпеки, слід враховувати, що

категорія “інформаційна безпека” на цьому етапі може мати різний зміст, використовуючись у різних контекстах.

Наприклад, в органах державного управління склалися дві тенденції під час визначення поняття та структури інформаційної безпеки. Представники так званого гуманітарного напрямку пов'язують інформаційну безпеку тільки з інститутом державної таємниці. Представники силових структур пропонують поширити сферу інформаційної безпеки практично на всі питання і відносини в інформаційній сфері, фактично ототожнюючи інформаційну безпеку з інформаційною сферою. На наш погляд, обидві точки зору представляють крайні позиції. Інтереси особистості в інформаційній сфері полягають у реалізації конституційних прав людини і громадянина на доступ до інформації, використання інформації в інтересах здійснення не забороненої законом діяльності, фізичного, духовного та інтелектуального розвитку, а також у захисті інформації, що забезпечує особисту безпеку.

Інтереси суспільства в інформаційній сфері полягають у забезпеченні інтересів особистості в цій сфері, зміцненні демократії, створенні правової соціальної держави в Україні.

Інтереси держави в інформаційній сфері визначаються створенням умов для гармонійного розвитку вітчизняної інформаційної інфраструктури, реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина у сфері отримання інформації й користування нею з метою забезпечення непорушності конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності держави, політичної, економічної, державноуправлінської та соціальної стабільності, у безумовному забезпеченні законності та правопорядку, розвитку рівноправного і взаємовигідного міжнародного співробітництва.

Інформаційна безпека суспільства і держави характеризується ступенем їхньої захищеності, отже і стійкістю основних сфер життєдіяльності (економіки, науки, техносфери, сфери державного управління та ін.) по відношенню до небезпечних, дестабілізаційних, деструктивних інформаційних впливів, що завдають шкоди інтересам країни. Інформаційна безпека в цьому разі визначається здатністю нейтралізувати такі впливи.

Об'єктами небезпечного інформаційного впливу, отже й об'єктами інформаційної безпеки можуть бути: свідомість, психіка людей; інформаційно-технічні системи різного масштабу і призначення. Якщо говорити про соціальні об'єкти інформаційної безпеки, то до них можна віднести особистість, колектив, суспільство, державу. Суб'єктами інформаційної безпеки слід вважати ті органи і структури, що займаються її забезпеченням. Це можуть бути органи не тільки виконавчої, а й законодавчої та судової влади.

Поняття “інформаційна безпека” в науковій літературі спочатку ототожнювалося з поняттям “безпека інформації”. Потім до цього додалося “захищеність суб'єктів інформаційних відносин від негативних інформаційних впливів”, окремі ж автори підміняють ці поняття останнім формулюванням.

У різних визначеннях присутні ті чи інші нюанси, але вони не змінюють суті названих підходів. На нашу думку, таке тлумачення інформаційної безпеки є неповним. Методологічною основою визначення цього поняття має бути віднесення категорії “безпека” не до самої інформації, хоча інформаційну безпеку і пов'язано з нею, а до суб'єктів інформаційного середовища – фізичних і юридичних осіб, які беруть участь в інформаційному процесі. З цього випливає, що у практичному переломленні інформаційна безпека не

існує взагалі, безвідносно до суб'єкта інформаційного середовища, але саме суб'єкт диктує показники такої безпеки.

Ми вважаємо, що забезпечення безпеки в аспекті врахування інтересів суб'єкта інформаційних відносин є процесом створення сприятливих умов діяльності, цілеспрямованого формування (отримання, знаходження) умов, за яких реалізовувалося б його інтереси, здійснювалося б поставлені ним цілі. При цьому найважливішою підставою цілеспрямованої діяльності у сфері інформаційних відносин є цінності їхніх учасників. Забезпечення безпеки суб'єкта є процесом оволодіння суб'єктом необхідними умовами власного існування. Це, у свою чергу, означає, що безпека передбачає створення таких умов, у яких суб'єкти щонайменше зберігають і відтворюють свої цінності.

Як справедливо вважає Г. Іващенко, забезпечення безпеки як процес оволодіння умовами існування є водночас процесом реалізації свободи суб'єкта як здатності контролювати умови власного існування. На його думку, свобода і безпека – тісно взаємопов'язані явища, що утворюють фундаментальні аспекти соціального буття, найважливіші характеристики соціальних суб'єктів [7, с. 52].

Інтереси суспільства в інформаційній сфері полягають у захисті життєво важливих інтересів особистості в ній, забезпеченні реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах зміцнення демократії, досягнення й підтримки громадської згоди, підвищення творчої активності населення.

Отже, інтереси держави в інформаційній сфері полягають у створенні умов для гармонійного розвитку інформаційної інфраструктури країни, реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах зміцнення конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності країни.

Події, що відбуваються в сучасному світі, неможливо розглядати без урахування глобалізаційних викликів, що стосуються й інформаційної сфери. У цьому сенсі глобалізація стала найважливішою тенденцією світового розвитку кінця ХХ – першої чверті ХХІ ст. Ця тенденція чітко проявляється в економічній, соціальній, державноуправлінській, ідеологічній та культурній сферах. В останні роки в цій низці на передній план висувається інформаційну сферу, яка у зв'язку з бурхливим розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, появою принципово нових і високоефективних методів інформаційного обміну та впливу стає важливим інструментом соціально-економічних і політичних перетворень. Як справедливо зазначив відомий американський футуролог О. Тоффлер, на сучасному етапі знання й інформація стали найважливішими ресурсами влади [8, с. 46]. У сучасному світі відбувається інтенсивне нарощування інформаційно-комунікаційного потенціалу, інформаційна глобалізація сприяє інтеграційним процесам у всіх інших сферах. Засобами для цього є розвиток комунікацій, використання космічного простору для передачі інформації, зростання глобальних інформаційних мереж, комп'ютеризації багатьох процесів життєдіяльності людства [9].

У даний час, незважаючи на широке поширення відносно всіх цих явищ терміна “інформаційне суспільство”, експерти не дійшли єдиного розуміння змісту цього поняття. Одні вважають, що це є суспільство, у якому забезпечується легкий і вільний доступ до інформації по всьому світі, інші – суспільство, у якому основними об'єктами і результатами праці більшості є інформація та знання.

Найбільшу підтримку серед дослідників одержало визначення інформаційного суспільства як такого, де основним предметом праці більшої частини людей є інформація та знання, а знаряддям праці – інформаційні технології.

Більш розгорнуто інформаційне суспільство може бути охарактеризовано як фазу розвитку сучасної цивілізації, для якої характерне різке підвищення ролі інформації і знань у житті суспільства, зростання частки інформаційних комунікацій, інформаційних продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті (ВВП), створення глобального інформаційного простору, що забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їхній доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їхніх соціальних і особистісних потреб в інформаційних продуктах і послугах.

Якщо говорити більш конкретно, то інформаційному суспільству притаманні такі ознаки:

- наявність єдиного інформаційного простору;
- домінування в економіці та управлінні нових технологічних форм, що базуються на масовому використанні інформаційно-комунікаційних технологій;
- зростання ролі інфраструктури (телекомунікаційної, транспортної, організаційної) в системі суспільного виробництва і посилення тенденцій спільного функціонування в економіці інформаційних і грошових потоків;
- зростання значущості проблем забезпечення інформаційної безпеки особистості, суспільства і держави, наявність ефективної системи забезпечення прав громадян і соціальних інститутів на вільне отримання, розповсюдження й використання інформації;
- високий рівень освіти, зумовлений розширенням інформаційного обміну на міжнародному, національному та регіональному рівнях, і відповідно зростання ролі кваліфікації, професіоналізму і здібностей до творчості як найважливіших характеристик праці;
- провідна роль інформаційних ресурсів у забезпеченні сталого поступального розвитку суспільства;
- фактичне задоволення потреб суспільства в інформаційних продуктах і послугах.

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Нині досить поширеною є точка зору, згідно з якою інформаційна безпека – це такий стан соціуму, за якого забезпечено надійний і всебічний захист особистості, суспільства і держави від впливу на них особливого виду загроз, що виступають у формі організованих або таких, що стихійно виникають, інформаційних потоків, здійснюваних в інтересах регресивних, реакційних або екстремістських налаштованих політичних і суспільних сил і спрямованих на усвідомлену деформацію суспільної й індивідуальної свідомості, наслідком чого виступає девіантна поведінка особистості, посилення соціально-політичних, економічних і духовних колізій, зростає, розвивається і закріплюється психологічна і психічна напруженість соціуму.

На наш погляд, очевидним є те, що ефективна державна політика в інформаційній сфері, зокрема і в аспекті інформаційної безпеки, багато в чому залежатиме від правильного вибору пріоритетів у наукових дослідженнях цих проблем, розроблення адекватних наукових моделей і підходів до їхнього розв'язання.

Це, зокрема, стосується й потреби в державноуправлінському аналізі проблем інформаційної безпеки сучасних держав. У зв'язку з цим можна погодитися з думкою відомого дослідника у сфері функціонування сучасної техногенної цивілізації С. Зубкова про те, що рівень розробленості цього аспекту цієї проблематики наразі невисокий [10, с. 15].

Список використаних джерел*

1. Винер Н. Кибернетика, или Управление и связь в животном и машине : пер. с англ. М. : Сов. Радио, 1968. 326 с.
  2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. М., 2000. 606 с.
  3. Тапскотт Д. Электронно-цифровое общество. Плюсы и минусы эпохи сетевого интеллекта : пер. с англ. Киев : ITN Пресс ; М. : Рефл-бук, 1999. 403 с.
  4. Bell D. The Social Framework of the Information Society. Oxford, 1980.
  5. Хакен Г. Информация и самоорганизация. М. : Наука, 2001. 105 с.
  6. Манойло А. В. Государственная информационная политика в особых условиях. М. : МИФИ, 2003. С. 18.
  7. Иващенко Г. В. О понятии "безопасность". *Credo*. Оренбург : Изд-во Оренб. ун-та. 2000. № 6. С. 52.
  8. Тоффлер Э. Метаморфозы власти : пер. с англ. М. : АСТ, 2003. С. 46.
  9. Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture: End of Milenium. Maiden (Ma.). Oxford : Blackwell Publ., 1998.
  10. Зубков С. А. Взаимосвязь политики, науки и техники в условиях техногенной цивилизации (социально-философские аспекты) : автореф. дис. ... д-ра филос. наук. М., 2006. С. 15.
- *Список складено в порядку посилань.

References

1. Viner, N. (1968). *Kibernetika. ili upravleniye i svyaz v zhivotnom i mashine ili upravleniye i svyaz v zhivotnom i mashine*. Moscow: Sov. Radio [in Russian].
2. Kastels, M. (2000). *Informatsionnaya epokha: ekonomika. obshchestvo i kultura*. Moscow [in Russian].
3. Tapskott, D. (1999). *Elektronno-tsifrovoye obshchestvo: Plyusy i minusy epokhi setevogo intellekta*. Kiyev: ITN Press; Moscow: Refl-buk [in Russian].
4. Bell, D. (1980). *The Social Framework of the Information Society*. Oxford.
5. Khaken, G. (2001). *Informatsiya i samoorganizatsiya*. Moscow: Nauka [in Russian].
6. Manoylo, A.V. (2003). *Gosudarstvennaya informatsionnaya politika v osobykh usloviyakh*. Moscow: MIFI [in Russian].
7. Ivashchenko, G.V. (2000). *O ponyatii "bezopasnost"*. *Credo*, 6. 52 [in Russian].
8. Toffler, E. (2003). *Metamorfozy vlasti*. Moscow: ACT [in Russian].
9. Castells, M. (1998). *The Information Age: Economy. Society and Culture: End of Milenium*. Maiden (Ma.). Oxford: Blackwell Publ.
10. Zubkov, S.A. (2006). *Vzaimosvyaz politiki. nauki i tekhniki v usloviyakh tekhnogennoy tsivilizatsii (sotsialno-filosofskiye aspekty)*. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].

Torichniy V. O., PhD of Psychological Sciences, Doctoral Student of Educational-scientific-production center of National University of Civil Protection of Ukraine, Khakiv
ORCID 0000-0003-3336-6386

THE PROBLEM OF INFORMATION SECURITY IN THE DEVELOPMENT OF THE INFORMATION SOCIETY

In modern conditions, information is without exaggeration one of the decisive resources for the development of civilization. Information security in the modern world actively influences all spheres of life of both individual societies and states, and the entire world community.

Based on the foregoing, the purpose of our research is the need for a state management analysis of the role of information security in the development of the information society in the context of the globalization challenges of our time.

Speaking about the content and structure of information security, it should be borne in mind that the category "information security" at this stage may have different content when used in different contexts. Thus, two trends emerged in government bodies in defining the concept and structure of information security. Humanitarian representatives associate information security only with the institution of secrecy. Representatives of law enforcement agencies offer to extend the scope of information security to almost all issues and relations in the information sphere, in fact, identifying information security with the information sphere. In our opinion, both points of view represent extreme positions.

In the modern world there is an intensive build-up of information and communication potential, information globalization contributes to integration processes in all other spheres. The means for this are the development of communications, the use of outer space for the transmission of information, the growth of global information networks, the computerization of many processes of human activity.

Thus, it can be said that the point of view that information security is a state of society that provides reliable and comprehensive protection of an individual, society and the state from the impact of a special type of threats, acting in the form of organized or spontaneous information flows carried out in the interests of regressive, reactionary or extremist-minded political and social forces and aimed at the conscious deformation of the public individual and individual consciousness. It is obvious that an effective state policy in the information sphere, including in the aspect of information security, largely depends on the correct choice of priorities in scientific research of these problems, on the development of adequate scientific models and approaches to their solution.

Key words: information society, content and structure of information security, information and communication potential.

Надійшла до редколегії 22.04.2019 р.